

АВТОРСКА СПРАВКА

ЗА ПРИНОСНИЯ ХАРАКТЕР НА ТРУДОВЕТЕ НА РАЛИЦА ЯНКОВА ИЛКОВА ПЕТКОВА, ПРЕДСТАВЕНИ ЗА УЧАСТИЕ В КОНКУРСА ЗА ДОЦЕНТ ПО 3. 6. ПРАВО (НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО)

ТРУДОВЕ, ПРЕДСТАВЕНИ ЗА УЧАСТИЕ В КОНКУРСА

1. Реабилитацията по българското наказателно право. С., Сиби, **2015**, 294 с.

2. Добри практики при уредбата на реабилитацията – *В: Европейски перспективи за развитие на наказателното законодателство. Сборник доклади от научна конференция, организирана от Катедрата по наказателноправни науки на Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, проведена в София на 27 януари 2014 г., С., УИ „Св. Климент Охридски“, 2014, 111 - 121.*

3. За понятието „осъждане“ по чл. 85 НК и приложното поле на реабилитацията. – *Правна мисъл, 2014, № 3, 42-53.*

4. Противоположност на организираната престъпност – издание на Прокуратурата на Република България. [Изследване]. С., Изд. на Прокуратура на Р България, **2012**. 608 с. (Съавт.: Г. Митов, И. Видолов, Д. Давидкова – Димитрова, Н. Кузманова) – част първа, глава първа, увод, раздел първи, раздел втори, Част четвърта (с. 21 – 88; с. 584 – 607).

§ 1. АВТОРСКА СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИЯ ХАРАКТЕР НА РЕАБИЛИТАЦИОННИЯ ТРУД „РЕАБИЛИТАЦИЯТА ПО БЪЛГАРСКОТО НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО“

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА РЕАБИЛИТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследването

Актуалността на научното изследване е непосредствено обусловена от състоянието на наказателното законодателство на Република България и практиката на съдилищата по приложението на института на реабилитацията.

Реабилитацията е институт с изключително важно обществено значение. С настъпването на реабилитацията се слага край на наказателното правоотношение между държавата и престъпния деец, породено от факта на извършеното престъпление или наказуем стадий на умишлена престъпна дейност.

Институтът на реабилитацията в българския наказателен закон има вече близо 120-годишна история. В първия български наказателен закон от 1896 г. е уредена реабилитацията по съдебен ред. През 1945 г. институтът е реформиран и в закона е уредена и непълната реабилитация по право. През 1982 г. уредба получава и пълната реабилитация по право. Институтът е пример за традицията и приемствеността между българските наказателни закони, приемани в различните обществено-исторически периоди. Някои от основните положения относно реабилитацията са останали непроменени от 1896 г. и до днес.

Същевременно, подробният анализ на историческото развитие и на актуалната уредба на института в действащия наказателен закон показва, че в този му вид институтът е по-скоро плод на приемствеността между наказателните закони, приемани през различните обществено-политически периоди, отколкото да е ориентиран към бъдещето.

Безспорно устойчивостта на уредбата на института допринася за сигурността и стабилността в правния мир относно условията, при които държавата се отказва от реализация и на третото от правомощията си по наказателното правоотношение – да третира лицето като осъждано, и силно контрастира на фона на постоянно променяното, в някои случаи – кампанийно, наказателно законодателство.

От 1982 г., обаче, институтът не е реформиран сериозно и днес това създава значителни трудности пред правоприложителите, най-вече поради множеството законови празноти, възникнали в резултат на несъобразяване на уредбата му с измененията в други наказателноправни институти от Общата част на НК.

Днес режимът на реабилитация у нас е далеч и от съвременните модели на сходни по естеството си институти, получили уредбата си в наказателното законодателство на изследваните европейски държави и държави от бившия Източен блок. Разбира се, не може да се отрече, че българският закон предлага и някои уникални в европейски мащаб разрешения, които следва да бъдат съхранени.

Всичко изложено по-горе обуславя единствено възможния извод, че днес, повече от всякога, уредбата на реабилитацията в българския

наказателен закон се нуждае от сериозно преосмисляне и качествена реформа.

Отделно от това, въпреки изключително важното значение на института, той е сравнително слабо изследван. Оскъдна е и съдебната практиката по въпросите на реабилитацията, най-вече поради това, че два от видовете реабилитация настъпват по силата на закова, без да е необходимо да се постановява нарочен правоохранителен акт. Всичко това провокира интереса към материята и мотивира изготвянето на настоящото изследване.

2. Цел и задачи на изследването

Научното изследване има за **цел** да изясни правната същност на института, приложното поле и предпоставките за настъпване на отделните видове реабилитация, а с това и да инициира широка дискусия за същностна реформа на института.

Целта на изследването е конкретизирана в следните **задачи**:

- да бъде изяснена правната същност на института в актуалния му вид след двете последователни същностни реформи от 1945 г. и от 1982 г.;
- да бъде очертан кръгът лица, признати за виновни в осъществен състав на престъпление, сред уредените в Особената част на Наказателния кодекс (НК), които следва да се третират като осъждани, по смисъла на чл. 85 НК, с всички произтичащи от това неблагоприятни правни последици, респ. – които подлежат на реабилитация, по реда на чл. 85–88а НК;
- да бъдат изяснени същността, приложното поле и предпоставките за приложение на двата вида реабилитация, уредени в сега действащия НК – по право (съответно – непълна и пълна) и по съдебен ред (съответно – по искане на осъдения и по искане на неговите наследници);
- да бъде направена съпоставка между уредбата на отделните видове реабилитация, уредени в действащия български наказателен закон и тази на сходни институти в законодателството на други държави – членки на ЕС и държави от бившия Източен блок;
- да се посочат слабостите в уредбата на института на реабилитацията у нас в актуалния у вид и да се илюстрират възможностите за радикална реформа с цел усъвършенстване, осъвременяване и разширяване приложното поле на института.

3. Обект и предмет на изследването

Дисертационният труд представлява цялостно монографично изследване.

Обект на научния анализ са разпоредбите на Наказателния кодекс, регламентиращи реабилитацията като институт, който слага край на наказателното правоотношение между държавата и престъпния деец, породено от факта на извършеното престъпление или наказуем стадий на умишлена престъпна дейност.

Предмет на изследването е съдържанието, приложното поле и предпоставките за приложение на наказателноправните норми, уредени понастоящем в българския наказателен закон, дефиниращи института и регламентиращи отделните видове реабилитация – (съответно – непълна и пълна) и по съдебен ред (съответно – по искане на осъдения и по искане на неговите наследници).

Изследването е насочено не само към тълкуване на съответните наказателноправни норми, а и към улесняване на правоприлагането. Представена е и цялостна концепция за реформа на института с оглед неговото осъвременяване, допълване и усъвършенстване и възприемане на най-добрите европейски практики.

4. Методология на изследването

За постигане на научната цел и задачите, които си поставя изследването, са използвани общонаучните методи на познание: наблюдение, описание, сравнение, метод на научния анализ и синтез, индуктивният и дедуктивният метод.

Приложени са и частни методи за изследване, сред които сравнителноправния и правнологическия такъв. Вторият от тях е по-често и основно използван в изследването, предвид особеностите на наказателноправните норми, регламентиращи реабилитацията.

Използван е и методът на историческия анализ, който позволява да се изясни съвременното съдържание и приложно поле на обсъжданите наказателноправни норми чрез проследяване развитието на законовата регламентация на института. В тази връзка следва да се посочи, че от възникването на института в българското наказателно законодателство до днес приемствеността при уредбата му е силно изразена. Някои от основните принципи за реабилитация на осъдените са останали непроменени от 1896 г. И понастоящем у нас съществуват разпоредби, които са заимствани – с известни редакционни изменения, от разпоредбите на първия български наказателен закон, в редакцията му от 1945 г. Ето защо и

изясняването на същността на реабилитацията не може да се осъществи, без да се познават генезисът ѝ в българското наказателно право и развитието на института през близо 120-годишната история на съществуването му.

5. Практическо значение

Практическото значение на научното изследване обобщено се изразява в следните основни насоки:

- изяснена е правната същност на института в актуалния му вид след двете последователни същностни реформи от 1945 г. и от 1982 г.; предложена е дефиниция на реабилитацията; очертани са сходствата и отликите на реабилитацията с други институти на Общата част на НК – давността, амнистията, помилването;
- очертан е кръгът лица, признати за виновни в осъществяване на престъпление, сред уредените в Особената част на НК, които следва да се третират като осъждани, по смисъла на чл. 85 НК, с всички произтичащи от това неблагоприятни правни последици, респ. – които подлежат на реабилитация, по реда на чл. 85-88а НК;
- изяснени са същността, приложното поле и предпоставките за приложение на двата вида реабилитация, уредени в сега действащия НК – по право и по съдебен ред;
- направена е съпоставка между уредбата на отделните видове реабилитация, уредени в действащия български наказателен закон и тази на сходни институти в законодателството на изследваните 22 държави – членки на ЕС и държави от бившия Източен блок;
- посочени са слабостите в уредбата на института на реабилитацията у нас в актуалния у вид и са илюстрирани възможностите за радикална реформа с цел усъвършенстване, осъвременяване и разширяване приложното поле на института; направени са конкретни предложения *de lege ferenda*.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА РЕАБИЛИТАЦИОННИЯ ТРУД

Монографичното изследване е в обем от 294 страници. С оглед избрания изследователски подход „обект – анализ – оценка – съпоставка – извод“, дисертационният труд се състои от увод, три глави, подразделени на

раздели, заключение и библиография.

Справката за литературните източници съдържа 49 заглавия. Бележките под линия са общо 586 на брой.

III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ХАБИЛИТАЦИОННИЯ ТРУД

В увода е обоснована актуалността и обществената значимост на разглежданите проблеми. Посочени са основните проблеми пред тълкуването и прилагането на наказателноправните норми, регламентиращи института на реабилитацията. Изяснена е систематиката на изложението и е посочен кръга от лица, за които е предназначено то.

В глава първа „Правна същност на реабилитацията по българското наказателно право“ е разгледано възникването и историческото развитие на института в България. Направен е преглед и критичен анализ на изказаните до момента в доктрината теории относно правната същност на реабилитацията. Предложена е авторова теза относно същността на института. Направено е разграничение между реабилитацията и други сходни наказателноправни институти – давността, амнистията и помилването. Формулирани са предложения за наименование и систематично място на института. Очертани са видовете реабилитация по действащия наказателен закон, които са диференцирани въз основа на различни класификационни критерии.

В раздел първи от глава първа от изследването е направен преглед на установяването и развитието на института от 1896 г. до наши дни. Изяснена е рецепцията на института от френския наказателен закон от 1885 г., с който за пръв път в наказателното законодателство е регламентирано възстановяването на осъдения в правата му преди осъждането по силата на закона, а не в зависимост от волята на монарха. Предложена е периодизация в развитието на института.

В раздел втори е направен подробен преглед и критичен анализ на изказаните до момента от представителите на българската наказателноправна наука теории относно същността и правното значение на института. Подобен анализ е безусловно необходим, тъй като изказаните теории са в основата на концепцията на автора за същността на реабилитацията.

В раздел трети е предложена и подробно мотивирана авторската теза за правната същност на института. Прието е, че реабилитацията слага край на наказателното правоотношение между държавата и престъпния деец, породено от факта на извършеното престъпление или наказуем стадийна умишлена престъпна дейност. Разгледано е значението на реабилитацията от гледна точка на държавата и от гледна точка на осъдения. Изяснено е, че реабилитацията е безусловна, неотменима и действието ѝ е само за в

бъдеще. Направена е съпоставка между реабилитацията и други сходни наказателноправни институти на Общата част на НК – давността, амнистията и помилването.

В раздел четвърти е направен критичен анализ на актуалното наименование и систематично място на института. Изследвано е съотношението между наименованието и правната същност на института. Направено е предложение за по-точно наименование на института и за избор на различно систематично място при евентуална реформа на наказателното ни законодателство.

В раздел пети са разгледани видовете реабилитация с оглед различни класификационни критерии: с оглед правната същност на института; с оглед правния ефект на реабилитацията; с оглед на реда на настъпване на правните й последици. Изяснена е последователността на разглеждане на отделните видове реабилитация в изложението.

В Глава втора „Реабилитация по право“ е изяснена правната същност на реабилитацията по право. Това е по-късно възникналият в българското наказателно законодателство вид реабилитация – едва през 1945 г., близо пет десетилетия след уредбата на реабилитацията с акт на съда. Но това е по-често прилаганият от двата института, тъй като настъпва по силата на закона, без да е необходима инициатива от заинтересованото лице. След уредбата на пълната реабилитация по право – през 1982 г., значението на института нараства. Той става почти универсален способ за погасяване на третото правомощие на държавата по наказателното правоотношение с престъпния деец.

В раздел първи е направен преглед на установяването и развитието на уредбата на реабилитацията по право от 1945 г. до наши дни.

В раздел втори е изяснена общата характеристика на реабилитацията по право, съобразно актуалното състояние на уредбата на института. Предложени са критерии за класификация на видове реабилитация по право. Посочена е последователността на разглеждане на отделните видове реабилитация по право в изложението.

В раздел трети подробно е анализирана правната същност, приложното поле и предпоставките за приложение на непълната реабилитация по право, съобразно актуалната й уредба в закона – в чл. 86 НК.

В раздел четвърти подробно е анализирана правната същност, приложното поле и предпоставките за приложение на пълната реабилитация по право, като най-късно уредения вид реабилитация в българския наказателен закон, съобразно актуалната й уредба в закона – в чл. 88а НК.

В раздел пети е направен преглед на уредбата на институти, сходни на реабилитацията по право у нас, в изследваните общо 22 законодателства на

държави – членки на ЕС и на държави от бившия Източен блок. Изведени са добри практики при уредбата на института.

В Глава трета „Реабилитация по съдебен ред“ е изяснена правната същност на двата вида съдебна реабилитация – по искане на осъдения и по искане на неговите наследници. Реабилитацията по съдебен ред по искане на осъдения е първообразът на института в българското наказателно право. До 1945 г. това е единственият познат вид реабилитация.

В раздел първи е направен преглед на установяването и развитието на уредбата на реабилитацията по съдебен ред от 1896 г. до наши дни.

В раздел втори е изяснена общата характеристика на реабилитацията по съдебен ред, съобразно актуалното състояние на уредбата на института. Предложени са критерии за класификация на видове реабилитация по съдебен ред. Посочена е последователността на разглеждане на отделните видове съдебна реабилитация в изложението.

В раздел трети подробно е анализирана правната същност, приложното поле и предпоставките за приложение на реабилитация по съдебен ред по искане на осъдения, съобразно актуалната ѝ уредба в закона – в чл. 87 НК.

В раздел четвърти подробно е анализирана правната същност, приложното поле и предпоставките за приложение на реабилитация по съдебен ред по искане на наследниците на осъдения, съобразно актуалната ѝ уредба в закона – в чл. 88 НК.

В раздел пети е направен преглед на уредбата на институти, сходни на реабилитацията по съдебен ред у нас, в изследваните общо 22 законодателства на държави – членки на ЕС и на държави от бившия Източен блок. Изведени са добри практики при уредбата на института.

В заключението са изведени в синтезиран вид основните резултати от изследването и са формулирани по-съществените обобщения и изводи.

В резултат на изследването са направени следните изводи.

Реабилитацията е институт с изключително важно обществено значение. С настъпването на реабилитацията се слага край на наказателното правоотношение между държавата и престъпния деец, породено от факта на извършеното престъпление или наказуем стадий на умишлена престъпна дейност. Докато не бъде реабилитиран, на осъдения се налага да търпи редица ограничения, извън тези, свързани с изпълнението на наложеното му наказание, които произтичат от факта на осъждането, предвидени са в Наказателния кодекс или в друг закон и имат за цел да предпазят обществото от твърде ранното му ресоциализиране и да засилят поправителното, превъзпитателното и превантивното въздействие на наложената наказателна санкция. С изпълнение на условията за реабилитация осъденият се освобождава от тези ограничения и получава равни правни възможности за съществуване и развитие с тези на

неосъжданите граждани. Ето защо за престъпния деец, а и за обществото като цяло е от особена важност при какви условия на осъдения ще бъде позволено да придобие статут на неосъждан.

Подробният анализ на историческото развитие и на актуалната уредба на института в действащия наказателен закон обаче показва, че в този му вид институтът е по-скоро плод на приемствеността между наказателните закони, приемани през различните обществено-политически периоди, отколкото да е ориентиран към бъдещето.

Безспорно устойчивостта на уредбата на института допринася за сигурността и стабилността в правния мир относно условията, при които държавата се отказва от реализация и на третото от правомощията си по наказателното правоотношение – да третира лицето като осъждано, и силно контрастира на фона на постоянно променяното, в някои случаи – кампанийно, наказателно законодателство.

От 1982 г., обаче, институтът не е реформиран сериозно и днес това създава значителни трудности пред правоприложителите, най-вече поради множеството законови празноти, възникнали в резултат на несъобразяване на уредбата му с измененията в други наказателноправни институти от Общата част на НК.

Днес режимът на реабилитация у нас е далеч от съвременните модели на сходни по естеството си институти, получили уредбата си в наказателното законодателство на изследваните европейски държави и държави от бившия Източен блок. Разбира се, не може да се отрече, че българският закон предлага и някои уникални в европейски мащаб разрешения, които следва да бъдат съхранени.

Всичко изложено по-горе обуславя единствено възможния извод, че днес, повече от всякога, уредбата на реабилитацията в българския наказателен закон се нуждае от сериозно преосмисляне и същностна реформа, която да доведе до установяване на качествено нов модел на реабилитация, който да доближи уредбата ѝ до съвременните стандарти.

Прегледът на законодателствата на държавите – членки на Европейския съюз, и на тези от бившия Съветски съюз позволява да се посочат редица добри практики, които да доведат до усъвършенстване и осъвременяване на наказателното ни законодателство без отстъпление от установените до момента постижения на българския законодател.

В българския наказателен закон заслужава да се възпроизведе модел на реабилитация, сходен с модела на „погасяване и снемане на съдимостта”, установен в голяма част от бившите съветски републики.

От съществено значение е да се запази традицията институтът да има своята легална дефиниция, но следва да се положат усилия определението да се освободи от историческите наслагвания и да обективира правната същност и значение на института, а именно – освобождаването на осъдения

от последиците от осъждането, несвързани със съдържанието на наказанието.

Необходимо е в закона изрично да се посочи кръгът лица, които се третират като осъждани. Подобен подход, на първо място, ще позволи да се отграничат случаите, в които, макар отговорността на лицето за извършено престъпление да е реализирана в пълнен обем, то не се смята за осъждано, и на второ, ще очертае ясно и недвусмислено приложното поле на института.

В закона следва да намерят място и двата вида освобождаване от правните последици от осъждането – по право и по съдебен ред, но то следва да е пълно и окончателно. Съществуването на институт, подобен на непълната реабилитация – и в двете ѝ разновидности, усложнява прекомерно правния статут на осъденото лице, без да допринася съществено за постигане на общественополезни цели. При следваща реформа на института заслужава да се възприеме едностепенния модел на освобождаване от правните последици от осъждането, като на опасенията от твърде ранна социализация на осъдените лица да се отговори с по-продължителни срокове, през които осъденият за тежки умишлени престъпления да не може да бъде реабилитиран. Така ще се избегне и съществуващият двойствен режим за отпадане на последиците от осъждането, предвиден в наказателния и в другите закони.

Уместно е да отпадне изискването осъденият да не извършва друго престъпление в реабилитационния срок. По този начин ще се разреши основният проблем при приложението на института на реабилитацията по право у нас, свързан с това, че презумпцията, че в реабилитационния срок лицето не е извършило друго престъпление, би могло да бъде оборена на един по-късен етап.

Необходимо е в закона да бъдат уредени условията за освобождаване от последиците от осъждането при съвкупност от престъпления и присъди, при налагане на повече от едно наказание за извършеното престъпление и при неизпълнение – изцяло или отчасти, на едно или повече от наложените наказания, включително и поради изтекла изпълнителска давност.

Моделът на реабилитация по съдебен ред е добре да се реформира по подобие на този на „снемане на съдимостта”, уреден в бившите съветски републики, като освобождаването на осъдения от последиците на осъждането с акт на съда да е допустимо до настъпване на предпоставките за това по силата на закона. Подобен подход ще осмисли съдебната санкция и ще стимулира осъдения да води живот, съобразен със закона и изискванията на обществото, за да може да бъде освободен от последиците от осъждането в по-кратки срокове. Такъв подход ще позволи синхронизиране на сроковете за съдебна реабилитация с тези за реабилитация по право и диференциацията им спрямо вида и размера на наложеното наказание.

Уместно е да се предвиди да е изтекъл поне половината от срока,

необходим за освобождаването на осъдения от последиците от осъждането по силата на закона, както и осъденият да е имал поведение, съобразено с установения правов ред и добрите нрави, за да може да бъде получена реабилитация от съда.

Препоръчително е в българския наказателен закон да се възпроизведе възможността, предвидена в НПК на Франция, реабилитацията на осъдения да може да се поиска от законния му представител, когато осъденият е поставен под запрещение. Уместно е да се запази възможността за заличаване на факта на осъждането след смъртта на осъдения по искане на неговите наследници. Това е съществено постижение на българското наказателно законодателство, от което не трябва да се прави отстъпление.

От съществено значение за сигурността в правния мир би било изрично да се прогласи, че освобождаването на осъдения от последиците на осъждането от съда има същите правни последици, както това, което настъпва по силата на закона.

В тази връзка са направени конкретни предложения *de lege ferenda*.

IV. СПРАВКА ЗА ПО-СЪЩЕСТВЕНИТЕ ПРИНОСИ НА ХАБИЛИТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Изяснена е правната същност на реабилитацията, съобразно актуалното състояние на уредбата ѝ в действащия наказателен закон. Предложена е дефиниция на института. Изяснено е сходството между този и други сходни наказателноправни институти на Общата част на НК – давността, амнистията, помилването. Очертани са различните видове реабилитация, с оглед различни класификационни критерии.

2. Очертан е кръгът лица, признати за виновни в осъществен състав на престъпление, сред уредените в Особената част на НК, които следва да се третират като осъждани, по смисъла на чл. 85 НК, с всички произтичащи от това неблагоприятни правни последици, респ. – които подлежат на реабилитация, по реда на чл. 85-88а НК.

3. Изяснени са същността, приложното поле и предпоставките за приложение на двата вида реабилитация, уредени в сега действащия НК – по право и по съдебен ред. С това съществено е улеснено правоприлагането.

4. Посочени са слабостите в уредбата на института на реабилитацията у нас в актуалния у вид и са илюстрирани възможностите за радикална реформа с цел усъвършенстване, осъвременяване и разширяване приложното поле на института, включително и посредством извеждане на добри европейски практики.

5. Направени са предложения за същностна реформа на института.

§ 2. АВТОРСКА СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИЯ ХАРАКТЕР НА СТАТИЯТА „ДОБРИ ПРАКТИКИ ПРИ УРЕДБАТА НА РЕАБИЛИТАЦИЯТА“

Статията „Добри практики при уредбата на реабилитацията“ е публикувана в сборника „Европейски перспективи за развитие на наказателното законодателство. Сборник доклади от научна конференция, организирана от Катедрата по наказателноправни науки на Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, проведена в София на 27 януари 2014 г.“, изд. на Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014 г., с. 111 – 121.

Статията е в обем от 10 страници. Бележките под линия към статията са общо 28. За постигане на научната цел и задачите, които си поставя изследването, са използвани общонаучните методи на познание: наблюдение, описание, сравнение, както и сравнителноправния анализ.

Изследването е подчинено на идеята да се направи сравнителноправен преглед на законодателството на европейските и някои други държави в областта на уредбата на реабилитацията и да бъдат изведени добри практики, които да залегнат в основата на авторската концепция за усъвършенстване и осъвременяване на уредбата на института у нас, без да се прави отстъпление от установените до момента основни постижения в нашето законодателство.

За целта е направен анализ на законодателството на общо 22 държави: както страни-членки на Европейския съюз – Австрия, Дания, Естония, Испания, Латвия, Литва, Нидерландия, Полша, Румъния, Франция, Швеция – повечето от които утвърдени демокрации, така и държавите от бившия СССР, чието законодателство подобно на българското е силно повлияно в генезиса си от съветското, но същевременно е модерно – Азербайджан, Армения, Беларус, Грузия, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Руската федерация, Таджикистан, Туркменистан и Украйна. Доколкото подробният преглед на законодателството на всяка от тези държави в обсъжданата област далеч надхвърля обхвата и целите на изложение, в статията са посочени само изведените при анализа добри практики.

Като добри практики при уредбата на реабилитацията в законодателството на изследваните държави се изтъкват дефинирането на понятието „съдимост“ (в наказателните закони на Руската федерация, Литва, Азербайджан, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменистан, Грузия и Украйна) и посочването на случаите, в които лицето, макар и осъдено за престъпление, не се счита за осъждано; уредбата на единен институт за реабилитация по право (вместо възприетите у нас два вида реабилитация по право – пълна и непълна), като на опасенията от твърде ранна социализация на осъдените лица се отговаря с по-продължителни срокове, през които осъдените за тежки умишлени престъпления не могат да бъдат

реабилитирани; уредбата на реабилитацията по право във всички хипотези на съвкупност от престъпления и присъди, на налагане на повече от едно наказание за извършеното престъпление и на неизпълнение – изцяло или отчасти, на едно или повече от наложените наказания, включително и поради изтекла давност; регламентацията на съдебната реабилитация като по-благоприятна за осъдения алтернатива на реабилитацията по право (както е в Руската федерация, Испания, Литва, Азербайджан, Беларус, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменистан, Молдова, Украйна, Грузия); възможността да се иска снемане на съдимостта до изтичане на срока, предвиден за настъпване на реабилитацията по право (както е в Руската федерация, Азербайджан, Казахстан, Киргизстан и Грузия) и някои други.

В резултат на изследването е направен извод, че в по-съвременните наказателни законодателства (какви са най-вече тези на страните от бившия Източен блок, включително и държавите от бившия Съветски съюз) са възприети разрешения, които съответстват на нуждите на наказателната политика за превенция и противодействие на престъпността, поради което заслужава да се обсъди съответното им реципиране и в действащото българско наказателно законодателство при евентуална цялостна реформа на института.

Като основни приноси моменти на публикацията могат да се посочат оповестяването на резултатите от сравнителноправния преглед на уредбата на института на реабилитацията в законодателствата на 22 държави – членки на ЕС и държави от бившия Източен блок и извеждането на добри практики, които могат да послужат при формиране на концепцията за реформа на института у нас и доближаването му до достиженията на модерните европейски законодателства.

§ 3. АВТОРСКА СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИЯ ХАРАКТЕР НА СТАТИЯТА „ЗА ПОНЯТИЕТО „ОСЪЖДАНЕ“ ПО ЧЛ. 85 НК И ПРИЛОЖНОТО ПОЛЕ НА РЕАБИЛИТАЦИЯТА“

Статията „За понятието „осъждане“ по чл. 85 НК и приложното поле на реабилитацията“ е публикувана в сп. „Правна мисъл“, изд. на БАН, година LV, бр. 3/2014 г., с. 42-53.

Статията е в обем от 11 страници. Бележките под линия към статията са общо 45. За постигане на научната цел и задачите, които си поставя изследването, са използвани общонаучните методи на познание: метод на научния анализ и синтез, индуктивният и дедуктивният метод.

Изложението е концентрирано върху анализа на въпросите кога престъпният деец ще се счита за осъждан, по смисъла на чл. 85 НК и кои лица

подлежат на реабилитация, по реда на чл. 86 – 88а НК. В българското наказателно законодателство, за разлика от това в други държави, тези въпроси не получават изрична законодателна уредба и могат да получат отговор само по тълкувателен път. Авторът е воден от идеята, че разрешаването на тези въпроси допринася да се разбере по-добре правната същност на реабилитацията и изяснява правното положение на съдимост на значителен брой осъдени лица.

За нуждите на изследването е направен преглед на видовете съдебни актове, с които съдът се произнася положително по авторството и виновността на определено лице за осъществяване на престъпление сред уредените в Особената част на НК, които се подразделят на три големи групи: осъдителен съдебен акт, с който подсъдимият се признава за виновен в извършването на престъпление и му се налага наказание; осъдителен съдебен акт, с който подсъдимият се признава за виновен в извършването на престъпление, но не му се налага наказание или друга мярка за въздействие; и осъдителен съдебен акт, с който подсъдимият се признава за виновен в извършването на престъпление, като се освобождава от наказателна отговорност с налагане на друг вид санкция.

Подробно е изследвано наказателноправното положение на лицата, по отношение на които е постановен всеки от видовете съдебни актове, посочени по-горе.

Застъпена е тезата, че в случаите на постановен и влязъл в сила съдебен акт, с който предаденото на съд лице е признато за виновно да е извършило престъпление, като му е определено съответно наказание, е налице осъждане, по смисъла на чл. 85 и следващите НК. Обстоятелството дали с окончателния съдебен акт се постановява да се пристъпи към реализация на второто от правомощията на държавата по наказателното правоотношение – да се изпълни наложеното наказание, или се постановява условен или безусловен отказ от това правомощие, предполага различни изисквания към осъдения, за да бъде реабилитиран, но не изключва изначално възможността осъденият да бъде реабилитиран.

Прието е, че за осъждано ще се счита и непълнолетното наказателноотговорно лице, на което е определено наказание лишаване от свобода не по-малко от една година и неговото изпълнение не е отложено по реда на чл. 66 НК, което се освобождава от изтърпяването на наказанието и съдът го настанява във възпитателно училище – интернат или му налага друга възпитателна мярка, предвидена в Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, по реда на чл. 64, ал. 1 НК, по съображения, че с приложението на този институт държавата осъществява отказ, при условия и ред, предвидени в закона, от упражняване на второто си правомощие по наказателното правоотношение, но след като вече е упражнила в пълнота първото такова – да осъди дееца, като му определи съответно наказание.

Авторът изследва и въпроса дали лицето, което е признато за виновно в извършването на престъпление, но на което не му е наложено наказание или друга мярка за въздействие, следва да се счита за осъждано, в смисъла на разпоредбата на чл. 85 и следващите НК, респ. – дали това лице може да бъде реабилитирано, като стига до извод, че тази категория лица не следва да се считат и за осъждани, по смисъла на чл. 85 НК, тъй като противното би означавало да бъдат третирани по-неблагоприятно (да бъдат със статут „осъждани“ за неопределен период от време), в сравнение с лицата, на които е наложено наказание и които могат да бъдат реабилитирани по реда на чл. 86 – 88а НК.

В статията се обсъжда и въпросът дали лицата, признати за виновен в осъществяване на престъпление със съответната правна квалификация и освободени от наказателна отговорност, следва да се третират като осъждани. На този въпрос авторът дава категоричен отрицателен отговор. Приема се, че е недопустимо тези лица да се ползват от института на реабилитацията по чл. 85 и следващите НК, по съображения, че след като са освободени от наказателна отговорност не може за някои от последиците от произнасянето на съда да се прилага закон, уреждащ въпросите на наказателната отговорност. Предлага се в ЗАНН да се уреди институт на заличаване на последиците от реализацията на административно-наказателната отговорност.

В резултат на изследването е направен изводът, че като осъждани, по смисъла на чл. 85 НК, могат да се третират само лицата, по отношение на които е постановен осъдителен съдебен акт, с който са признати за виновни в извършването на престъпление и им е наложено съответно наказание. Според автора, само тези лица могат да бъдат реабилитирани, по реда на чл. 86 – 88а НК. Лицата, признати за виновни в извършването на престъпление, на които не е наложено наказание или които са освободени от наказателна отговорност, не следва да се считат за осъждани, по смисъла на чл. 85 НК. Правят се и предложения за изменения в действащото законодателство.

Като основни приноси моменти на публикацията могат да се посочат очертаването на кръга лица, които следва да се считат за осъждани и които могат да се ползват от реабилитацията, както и изчерпателното посочване на случаите, в които лица, които са признати за виновни в извършването на престъпление, не могат да се третират като осъждани с всички произтичащи от това неблагоприятни правни последици.

§ 4. АВТОРСКА СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИЯ ХАРАКТЕР НА УЧАСТИЕТО В НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАТА РАЗРАБОТКА „ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ“

Научно-практическата разработка (учебно помагало) „Противодействие на организираната престъпност“ е изработено по проект „Укрепване капацитета на Прокуратурата на Република България при изграждане на специализирани структури за противодействие на организираната престъпност и свързаните с нея престъпления“, осъществяван по договор на Прокуратурата на Република България за безвъзмездна финансова помощ № С-10-24-2/27.01.2012 г. с Оперативна програма „Административен капацитет“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.

Учебното помагало е издание на Прокуратурата на Република България. Състои се от увод, Част първа „Правна регламентация на борбата с организираната престъпност в България“, Част втора „Моделни правила и препоръки за работа по дела за организираната престъпност“, Част трета „Специализирани структури за борба с организираната престъпност в някои държави – членки на Европейския съюз“ и Част четвърта „Примерни казуси“.

Съавтори на учебното помагало са доц. д-р Георги Митов, доц. д-р Иван Видолов, гл. ас. д-р Ралица Илкова, гл. ас. Десислава Давидкова – Димитрова и асистент Н. Кузманова.

Ралица Илкова е автор на Част първа, глава първа „Анализ на предметната компетентност на Специализираната прокуратура“, увод, раздел първи „Понятие за организирана престъпна група, организация и група“ и раздел втори „Анализ на престъпните състави по чл. 321 и по чл. 321а НК“, както и на Част четвърта „Примерни казуси“.

В увода е изяснена предметната компетентност на Специализираната прокуратура, съгласно разпоредбата на чл. 411а НПК, като подробно са изяснени критериите за обособяване на групите престъпления, досъдебното производство срещу извършителите на които следва да се ръководи от Специализираната прокуратура. Уводът е в обем от 11 страници. Бележките под линия към статията са общо 4.

В Част първа, глава първа от изследването са анализирани подробно понятието и критериите за наличие на организирана престъпна група, визирани в разпоредбата на чл. 93, т. 20 НК. Изяснено е съотношението между различните форми на престъпно сдружаване, познати по сега действащия НК – „организирана престъпна група“, „организация“ и „група“. Изяснено е и съотношението между организираната престъпна група, по смисъла на чл. 93, т. 20 НК и други институти от Общата част на НК, каквито са обикновеното и квалифицираното съучастие, необходимото съучастие,

продължаваното престъпление и продълженото престъпление. Глава първа от част първа от изследването е в обем от 22 страници. Бележките под линия към статията са общо 28.

В Част първа, глава втора от изследването са анализирани подробно обективните и субективни признаци на престъпните състави по чл. 321 и по чл. 321а НК. Изяснено е съдържанието на признаците по основните и специални състави на престъпленията образуване, ръководене и участие в организирана престъпна група по чл. 321, ал. 1 – 5 НК, участие в ръководството и участието на организация или група по чл. 321а НК и престъпното сговаряне по чл. 321, ал. 6 НК. Изяснено е съотношението между тези престъпни състави и е отграничено приложното им поле. Анализирана е и съдебната практика, постановена по приложението на тези престъпни състави. Направени са критики и препоръки към законодателя. Глава втора от част първа от изследването е в обем от 39 страници. Бележките под линия към статията са общо 29.

В Част четвърта от изследването са представени десет примерни казуса за престъпления от компетентността на специализираните структури за борба с организираната престъпност, заедно с въпроси към тях. Част четвърта е с обем от 24 страници.

Като основни приноси моменти на публикацията могат да се посочат изясняването на съдържанието на понятията за организирана престъпна група, организация и група и на съотношението помежду им; изясняването на обективните и субективни признаци на всеки от престъпните състави, уредени в Глава X от Особената част на НК, инкриминиращ различните форми на престъпно сдружаване; изготвянето на примерни казуси за подготовка на заетите в специализираните звена за борба с организираната престъпност.

Изготвил:

(Ралица Илкова Петкова)